Studia Romologica 17/2024
ISSN 1689-4758
Strony 269–275
https://doi.org/10.68100/35puhpza

Wydawnictwa o tematyce romskiej (2023-2024)

Publications on Roma subjects

Natalia Gancarz | https://orcid.org/0009-0008-9717-0677 | natalia@muzeum.tarnow.pl

JAK CYTOWAĆ Natalia Gancarz, *Wydawnictwa o tematyce romskiej (2023-2024)*, „Studia Romologica", 2024, t. 17, s. 269–275.

Data publikacji: 2024 | Data publikacji online: 20.10.2026

© 2024 Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, Muzeum Ziemi Tarnowskiej. Artykuł w otwartym dostępie na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 (CC BY-NC 4.0)

Natalia Gancarz

Wydawnictwa o tematyce romskiej (2023-2024)

W prezentowanym tu roku (2024) nie ukazała się żadna nowa, ważna wzmianki publikacja zwarta o interesującej nas tematyce. A przynajmniej do czasu, kiedy listę publikacji zamykamy, taki jest stan naszej wiedzy na ten temat. Dodajmy jednak, że obie - objętościowo imponujące publikacje, anonsowane w poprzednim numerze naszego rocznika[1] - ukazały się praktycznie na początku roku 2024 i ich pojawienie się w przestrzeni publicznej właśnie w tym roku zostało odnotowane. Przy czym szczególne zainteresowanie wzbudziła książka Emilii Kledzik. Co przełożyło się na decyzję wydawnictwa o dodruku kolejnych 100 egzemplarzy (pierwotny nakład – 400 egz.). Natomiast biograficznej książce o wybitnej romskiej piosenkarce estradowej Randii poświęcamy obszerną recenzję Artura Paszki zamieszczoną w tym numerze.

Również A. Paszko jest autorem recenzji chyba najważniejszej publikacji o tematyce romskiej, jaka na rynku ukazała się w tym roku (2024), aczkolwiek jej wydanie datowane jest na rok 2023. To specjalny numer kwartalnika „Studia Migracyjne. Przegląd Polonijny" prezentujący tzw. dekolonizacyjne spojrzenie na dotychczasowy dorobek naukowy poprzedników nowego pokolenia badaczy historii i kultury Romów, w którym to pokoleniu głos zabierają również wykształceni kierunkowo badacze romskiego pochodzenia[2]. Można żywić nadzieję, że zawarty w tym numerze materiał wzbudzi jakąś dyskusję w środowisku romologów i im pokrewnych badaczy.

Natomiast rok 2024, rok jubileuszu setnej rocznicy urodzin Jerzego Ficowskiego, został przez wydawnictwo Nisza uczczony dwoma wznowieniami dzieł, których autorem jest ten wielki, zasłużony dla dziejów romologii poeta, pisarz, a także dzia-

[1] Emilia Kledzik, *Perspektywa poety. Cyganologia Jerzego Ficowskiego*, Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne, Poznań 2023; Anna Bojarska-Urbańska, *Randia...po polsku – drapieżna*, Fundacja Piwnica Poetycka ENS na Rzecz Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2023.

[2] „Studia Migracyjne. Przegląd Polonijny", Uniwersytet Jagielloński-Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Polska Akademia Umiejętności, nr 4 (190), 2023, s. 372.

łacz opozycji antykomunistycznej[3]. Kolejna, trzecia pozycja jego autorstwa została wznowiona przez sejneński Ośrodek „Pogranicze - sztuk, kultur, narodów"[4].

W nawiązaniu do 60. rocznicy zainicjowania akcji przymusowego zatrzymania cygańskich taborów (zob. też tekst Piotra Krzyżanowskiego w tym numerze „Studia Romologica") wydany został album ze zdjęciami Jerzego Dorożyńskiego, kierownika produkcji kultowego filmu dokumentalnego o Cyganach *Zanim opadną liście* (1964) w reżyserii Władysława Ślesickiego. Drożyński był też dokumentalistą na planie filmowym, a kolekcja zdjęć wykonanych wówczas przez niego liczy ponad 700 negatywów, stanowiących od lat 90. własność Muzeum Ziemi Tarnowskiej[5].

W latach poprzednich publikowano sporo rozmaitych drobnych broszurek, książeczek wydawanych przez różne romskie i im podobne stowarzyszenia pracujące na rzecz Romów czy z Romami. Sytuacja ta w latach ostatnich ustabilizowała się na bardzo niskim poziomie. I tak, dla porządku wymieńmy jedyną niewielką publikację przeznaczoną dla dzieci, opowiadającą o historii Romów, wydaną przez oświęcimskie Stowarzyszenie Romów w Polsce[6].

Natomiast warto odnotować ukazanie się dwu wielkich pozycji zagranicznych z serii Roma History and Culture, publikowanych przez wydawnictwo Brill/ Schöningh. To kolejne tomy z serii zainicjowanej i redagowanej przez dwójkę bułgarskich romologów, małżeństwo Elenę Marushiakovą i Vesselina Popova[7]. Pierwszy z nich (tom 3), redagowany przez inne grono naukowców (Volha Bartash, Tomasz Kamusella, Viktor Shapoval) poświęcony jest odkrytym niedawno przez Emilię Kledzik materiałom ze zbioru Jerzego Ficowskiego, jaki od niedawna dopiero jest dostępny badaczom m. in. twórczości Papuszy (Bronisławy Wajs). To analiza trzydziestostronicowego utworu tej romskiej poetki znanego jako *Krwawe łzy*[8]. Kolejny tom (3) stanowi obszerne dzieło oparte na archiwalnym badaniach sowieckich archiwów czasu reżimu Stalina, dokumentujących tragiczne losy Cyganów żyjących pod jarzmem tego policyjnego państwa[9]. Dla nas szcze-

[3] Jerzy Ficowski, *Cyganie na polskich drogach*, Wydawnictwo Nisza, Warszawa 2024 (wydanie II w tej edycji); Papusza, *Lesie, ojcze mój*, Wydawnictwo Nisza, Warszawa 2024 (wydanie III w tej edycji).

[4] Jerzy Ficowsk, *Gałązka z drzewa słońca: baśnie cygańskie*, Fundacja „Pogranicze", Ośrodek „Pogranicze - sztuk, kultur, narodów" w Sejnach, Sejny 2024 (wydanie II).

[5] Jerzy Dorożyński, *Liście opadły / The Leaves have fallen*, Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, Tarnów 2024, s. 111, ISBN 978-83-954306-7-1. Zob. recenzja Adama Bartosza w tym numerze „Studia Romologica".

[6] *Mieszkamy tu z dziada pradziada. Opowieści o historii Romów*, Oświęcim 2024, s. 20.

[7] Elena Marushiakova, Vesselin Popov, *Roma Voices in History. A Sourcebook. Roma Civic Emancipation in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until World War II*, Brill / Ferdinand Schöningh, seria Roma History and Culture, vol. 1, 2021, s. 1068.

[8] Volha Bartash, Tomasz Kamusella, Viktor Shapoval, *Papusza / Bronisława Wajs. Tears of Blood. A Poet's Witness Account of the Nazi Genocide of Roma*, Brill / Schöningh, seria Roma History and Culture, vol. 3, 2024, ss. 664 ISBN: 978-3-657-79131-6, ISBN: 978-3-506-79131-3 (twarda oprawa).

[9] Elena Marushiakova, Vesselin Popov, *Stalin vs Gypsies. Roma and Political Repressions in the*

gólnie interesująca jest rekonstrukcja ostatnich lat życia kilku przedstawicieli rodu Kwieków, zaangażowanych w okresie międzywojennym w tzw. cygańskie koronacje, cygańskie królestwo, którzy na skutek zajęcia przez Związek Radziecki wschodnich terenów Polski znaleźli się pod sowiecką okupacją. Tekst autorstwa Marushiakovej i Popova, zamieszczony w tym numerze „Studia Romologica" jest fragmentem tej obszernej publikacji, poświęconej losom niegdysiejszych romskich królów, przez Sowietów skazanych na pobyt w obozach pracy, gdzie niebawem zmarli. Tak wyjaśniła się ostatecznie historia tych bardzo znanych romskich postaci, o których losach wojennych dotąd nie mieliśmy udokumentowanych wieści.

Na koniec tej części odnotujmy aktywność czasopism publikowanych przez stowarzyszenia romskie. W latach 2023 i 2024 ukazały się po dwa numery kwartalnika „Dialog-Pheniben", wydawanego przez oświęcimskie Stowarzyszenie Romów w Polsce, a Związek Romów Polskich (z siedzibą w Szczecinku) wydał kolejne 6 numerów dwumiesięcznika „Romano Atmo".

* * *

Kontynuujemy publikację bibliografii prac o romskiej tematyce, jakie ukazały się w polskich czasopismach naukowych w latach 2023 - 2024[10], a także jako rozdziały w publikacjach książkowych[11].

KSIĄŻKI

GAUST, Eliza, GURFINKIEL, Dawid, KWIATKOWSKA Karolina, KWIATKOWSKI, Karol, *Księga kontaktów i dobrych praktyk*, Stowarzyszenie HaKoach, Łódź 2023.

ARTYKUŁY W CZASOPISMACH

BANASIAK, Mariusz, *Stygmatyzacja społeczności romskiej na przykładzie powiatu kolskiego,* „Krakowskie Studia Małopolskie", 2024, nr 2, 132-149.

BUDAYOVÁ, Zuzana, ROUBALOVÁ, Michaela, MARTIN, Jose Garcia, GREŽO, Henrich, CILINGIRI, Jozef, *Raising and educating children in a Roma family to practice their faith through Roma customs,* „Journal of Education Culture and Society", 2023, nr 2, 456-467.

USSR, Brill / Schöningh, seria Roma History and Culture, vol. 3, 2024, s. 664, ISSN 2702-5020, ISBN 978-3-506-79096-5 (hardback), ISBN 978-3-657-79096-8 (e-book).

[10] Lista zawiera tylko te publikacje z roku 2023, które nie zostały uwzględnione przez Redakcję w numerze 16 „Studia Romologica".

[11] Tę część opracowała Monika Janowik.

CEGLÉDI, Tímea, ALTER, Emese, GODÓ, Katalin, PAPP, Helen, *Can high involvement of Roma parents combat the impact of poverty?: resilience and parental involvement in the success of Roma students at school from the students' perspective = Czy duże zaangażowanie romskich rodziców może zwalczyć skutki ubóstwa?: odporność i zaangażowanie rodziców w sukcesy szkolne uczniów romskich z perspektywy uczniów,* „Horyzonty Wychowania = Horizons of Education", Vol. 23, nr 66 (2024), 107-120.

CUCKSON, Matthew, *Roma refugees from Ukraine face additional adversity,* „New Eastern Europe", 2023, nr 6, 126-132.

GRZYMAŁA-KAZŁOWSKI, Andrzej, SZARLIK, Anita, *Romski kicz?: czasem nie mogę się oprzeć,* „Spotkania z Zabytkami", 2024, nr 1, 43-50.

HERTRAMPF, Marina Ortrud M., *Giving space to the tabooed trauma: Sofia Taikon's testimony in Katitzi Z-1234 and Sofia Z-4515,* „Porównania = Comparisons = Sravneniâ = Porovnání = Vergleiche: czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym", 2023, nr 2, 21-36.

JANI-DEMETRIOU, Bernadett, KEREKES-LÉVAI, Éva, *Possible ways of translanguaging at the school's micro-level: the aftermath of a translanguaging project of introducing non-standardised ways of speaking to school for Roma bilingual children,* „Podstawy Edukacji = Fundamentals of Education", T. 16 (2023), 121-141.

JAZOWSKA, Maria, *Cyganki Ficowskiego,* „Dydaktyka Polonistyczna", 2023, nr 9, 278-288.

MICHENAUD, Gabriel, *Rodziny polskich Romów,* „Znak", 2024, nr 10, 30-35.

MOJŽIŠOVÁ, Marta, *Minulosť v (ne)pamäti Rómov,* „Poznańskie Studia Slawistyczne", 2023, nr 24, 131-151.

MÜLLER, Sebastian, TOMENKO, Nataliia, YAKOVENKO, Volodymyr, *Minority communities and their future in Ukraine: the case of Roma,* „New Eastern Europe", 2024, nr 3, 142-149.

NOWICKI, Tomasz, *Żebractwo w kontekście migracji Romów rumuńskich = Begging in the context of Romanian Roma migration,* „Polityka Społeczna: miesięcznik poświęcony pracy i sprawom socjalnym", R. 51, nr 2 (2024), 18-29.

ORZEŁ-DEREŃ, Katarzyna, *Na pograniczu kultur. Edukacja dzieci romskich w wielokulturowym kontekście polskiej szkoły,* „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna", Vol. 11, (23) 2023, 221-234.

ORZEŁ-DEREŃ, Katarzyna, *Sytuacja romskich uchodźców z Ukrainy. Pomiędzy pomocą a dyskryminacją,* „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna", Vol. 11, (23) 2023, 207-219.

PANCIUCHIN, Jakub, *Allies and advocates: researchers and their critical tools in theory and in the field,* „Relacje Międzykulturowe", T. 7, Nr 2 (2023), 61-75.

POPIELIŃSKI, Paweł, *Niezależna Komisja ds. Antycyganizmu w Niemczech i efekty jej działalności,* „Rocznik Polsko-Niemiecki", nr 32, 2024, 157-173.

SZEWCZYK, Monika I., *What people remember, but history does not see: resettlement of carpathian Roma during Operation Vistula,* „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej", nr 13 (2023), 86-107.

ROZDZIAŁY W KSIĄŻKACH

CABAN, Anna, *Asystent edukacji romskiej - zawód i misja: wnioski i rekomendacje z okresu pandemii,* w: *Dyskursy (o) edukacji równościowej,* red. PIEKARSKI, Grzegorz, Impuls, Kraków 2024, 303-314.

FLAŻYŃSKA, Ilona, *Zagłada ludności żydowskiej, polskiej i romskiej w obozie zagłady Treblinka II w relacjach świadków,* w: *Formy zniewolenia na okupowanych przez Niemcy ziemiach polskich (1939-1945): obozy, getta, więzienia,* red. PANECKI, Marcin, Instytut Pileckiego, Warszawa 2023, 389-414.

JEZERNIK, Božidar, *The Gypsies as the original sin of modernity = Cyganie jako pierwotny grzech nowoczesności,* w: *Miasto mozaika. Opis kulturowy,* red. KRUPA-ŁAWRYNOWICZ, Aleksandra, ORSZULAK-DUDKOWSKA, Katarzyna, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023, 289-306.

JIRÁSEK, Zdeněk, KOVÁCZ, Viktor, *Národnostní menšiny v českém Slezsku a jejich právní zabezpečení v uplynulém století,* w: *Colloquium Opole 2022: obywatelstwo, tożsamość, wielokulturowość: śląskie doświadczenia ochrony praw mniejszości narodowych,* red. MAZURKIEWICZ, Marek, HAAS, Adriana, WIECZOREK, Robert, Instytut Śląski, Opole 2023, 202-212.

KLEDZIK, Emilia, *Romowie i proletariat: reportaże postindustrialne Przemysława Witkowskiego i Magdaleny Okraski,* w: *Środowiska industrialne/postindustrialne zależności (w literaturze i kulturze polskiej od XIX do XXI wieku),* red. SADZIKOWSKA, Lucyna, TOMCZOK, Marta, TOMCZOK, Paweł, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2023, 145-182.

ŁYŻWA, Anna, *Aranżowanie małżeństw romskich a handel ludźmi,* w: *Człowiek, społeczeństwo i państwo z perspektywy nauk kryminologicznych: księga jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dr. hab. dr. h.c. Emila W. Pływaczewskiego,* red. GUZIK-MAKARUK, Ewa M., LASKOWSKA, Katarzyna, FILIPKOWSKI, Wojciech, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, 703-722.

MAJDA, Marian, *Pastoračná starostlivosť Katolíckej Crkvi o Rómske etnikum = Pastoral care of the Catholic Church for the Roma ethnic group,* w: *Bezpieczeństwo człowieka a migracje,* red. JARMOCH, Edward, KLIM-KLIMASZEWSKA, Anna, BYLINA, Sławomir, WN IKRiBL, Siedlce 2024, 107-116.

MALINOWSKA, Dominika, *Kultura Romów w perspektywie kulturowej krytyki wernakularnej: „Papusza" Joanny Kos-Krauze i Krzysztofa Krauzego oraz „Cygan" Martina Šulíka,* w: *Orbis Pictus: kino Europy Środkowej po 1989 roku,* red. KORNHAUSER, Julian, Wydawnictwo „scriptum", Kraków 2023, 153-169.

ORŁOWSKA, Beata A., *Znaczenie języka bajki w zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości romskiej mieszkającej w Polsce,* w: *Bajki i baśnie jako narzędzie terapeutyczne oraz dziedzictwo kulturowe,* red. POMAJDA, Piotr, CHODŹKO, Ewa, Wydawnictwo Naukowe Tygiel sp. z o.o., Lublin 2023, 81-91.

STELMASZEWSKA, Katarzyna, *Poezja serbskich Romów jako forma sprzeciwu wobec stereotypu,* w: *Młoda slawistyka,* red. KORALEWSKA, Magdalena, STANASZEK, Krzysztof, ArchaeGraph Wydawnictwo Naukowe, Łódź 2024, 387-400.

SZEGDA, Julia, *Strategie komunikacyjne ułatwiające integrację uczniów romskich,* w: *Szkoła dla wszystkich: od tolerancji do integracji,* red. JUREK, Krzysztof, SZWED, Robert, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2024, 83-97.

WOŹNIAK, Magdalena, *Wielohistoryczność przedstawiona w musicalu: „Liżę twoje serce" jako opowieść o wykluczeniu,* w: *Musical i historia,* red. MALESZYŃSKA, Joanna, ROSZAK, Joanna, KOSCHANY, Rafał, Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2023, 177-188.

PUBLIKACJE INTERNETOWE

GARAPICH, Michał P., MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, *'There is a wide path and there is a narrow path' - transnational negotiations of ethnic and religious identity among Polish Roma Jehovah's Witnesses,* „Journal of Ethnic and Migration Studies", 1-18. https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2423642.

MIRGA-WOJTOWICZ, Elżbieta, PADSHAKH, Kateryna, RUSEK, Joanna, EMERY, Hannah, VOIT, Amelia, SZEWCZYK, Monika, KWIATKOWSKA, Kamila, *Experiences of Roma Refugees from Ukraine in Accessing Services and Assistance in Poland* IOM, Poland. https://poland.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1346/files/documents/2024-08/iom-poland_experiences_of_roma_refugees_26_08.pdf

FIAŁKOWSKA, Kamila, JÓŹWIAK, Ignacy, MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, STYRKACZ, Sebastian, SZEWCZYK, Monika, *Romani dar and Romano marbien pało Roma1 . Between fear and agency - (un)equal citizenships two years into fullscale war in Ukraine* Spotlight 3 (60). https://www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/romani-dar-and-romano-marbien-palo-roma1-between-fear-and-agency-unequal-citizenships-two-years-into-fullscale-war-in-ukraine.

MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, *Między strukturą a sprawczością - źródła i konsekwencje kolektywizmu migracji Romów,* „Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny", 4(190): 89-110. https://doi.org/10.4467/25444972SMPP.23.042.19633.

MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, FIAŁKOWSKA, Kamila, SZEWCZYK, Monika, *National and local mobilisation of Roma and non-Roma organisations and activists in Poland supporting Ukrainian Roma forced migrants in the face of the war in Ukraine* . Fundacja Jaw Dikh and ERGO Network: https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2024/02/E.nglish_Raport-ERGO-05-02.pdf.

MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, GARAPICH, Michał, FIAŁKOWSKA, Kamila, *Migratory encounters, common idiom, and the king: The relationship between two Roma groups from Poland in transnational social space,* „Romani Studies" Volume 33, Number 2, https://www.liverpooluniversitypress.co.uk/doi/10.3828/rost.2023.10.

FIAŁKOWSKA, Kamila, GARAPICH, Michał P., JÓŹWIAK, Ignacy, MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, STYRKACZ, Sebastian, SZEWCZYK, Monika, *Introduction to the Polish Chronicles: Digital Kinning and Care. Part IV: Polish Chronicles. Chapter 19*. In *ROMANI CHRONICLES OF COVID-19. Testimonies of Harm and Resilience,* red. GAY Y BLASCO, Paloma, FOTTA, Martin: https://www.berghahnbooks.com/title/BlascoRomani#toc.

SZEWCZYK, Monika, MIRGA-WÓJTOWICZ, Elżbieta, JÓŹWIAK, Ignacy, *The Internet and Transnational Polish Roma Families in the Time of Pandemic. Chapter 21*. In *ROMANI CHRONICLES OF COVID-19. Testimonies of Harm and Resilience,* red. GAY Y BLASCO, Paloma, FOTTA, Martin: https://www.berghahnbooks.com/title/BlascoRomani#toc.